

Sosialisme på norsk I

Taler

Rune Slagstad

Sted

Foredrag på SVs landsmøte

- 1 Det er noen det går godt for i disse krisetider. Det drikkes nå 214 millioner flasker Coca-Cola hver dag - i stadig større deler av verden. Under OL i Moskva i 1980 var Coca-Cola den offisielle drikk. Mens hovedkonkurrenten Pepsi-Cola, stemmer republikansk, stemmer Coca-Cola demokratisk. Under president
- 5 Carter fortrenger Coca-Cola derfor Pepsi-Cola fra det sovjetiske marked, og det er på trappene et nytt samarbeidsprosjekt mellom USA og Sovjet - «Vodka-Cola». Og i Deng Xiaopings Kina har en nylig invitert Coca-Cola til å etablere fabrikker også der.
- 10 Verdenssamfunnet vil i løpet av de neste 20 årene gjennomgå dyptgripende endringer. Begynnelsen ser vi allerede i dag. Vi står fremfor en maktpolitisk nyoppdeling av verden: Den gamle konflikt mellom de to stormakter USA og Sovjet kan bli avløst av et konfliktmønster mellom fire-fem stormakter (Japan, Kina og Vest-Europa i tillegg til de to gamle). Men også økonomisk sett er det i
- 15 ferd med å skje store endringer. De vestlige industrilandene kvitter seg mer og mer med sin tradisjonelle industri (tekstil, stål, kjemisk o.a.). Den forflyttes til tidligere u-land i Den tredje verden - og til dels til «Den andre verden» (Øst-Europa).
- 20 Amerikansk bilindustri ekspanderer nå nesten bare i Brasil; Vest-Tyskland importerer Volkswagen fra Brasil; italiensk Fiat vokser særlig i Argentina og i Sovjetunionen; fransk Renault produserer stadig mer i Jugoslavia og Romania; vest-tyske fotoapparater kommer fra Singapore; svenske IKEA etablerer fabrikker i Polen; Viking/Askim Skotøyfabrikk flytter til Malaysia. -
- 25 Verdenskartet endres: En regner f.eks. med at Sao Paulo i Brasil om noen år vil være en by på omlag 20 millioner innbyggere.

Ifølge en rapport som er utarbeidet av det kjente amerikanske konsern Rand Corporation, vil USA i år 2000 produsere alle sine tradisjonelle

industriprodukter i utlandet. USA selv vil ha den avanserte teknologiske industri samt en voksende service-næring. En regner med at en lignende tendens vil gjøre seg gjeldende også i de sein-kapitalistiske land i Vest-Europa. De vestlige industriland vil i denne forstand avindustrialiseres. Tradisjonelle

35 industribedrifter forflyttes til land med langt lavere arbeidslønninger, ubetydelige sosiale utgifter, svak faglig organisering og en lydig statsmakt.

Krisen i de kapitalistiske industriland i dag er bl.a. bestemt av denne grunnleggende omleggingen av verdensøkonomien. Den vil vare ved i lang tid
40 framover.

I ly av krisen pågår det også en annen omlegging som kan få dramatiske følger for våre samfunn i de neste 10-20 årene. Jeg tenker på utviklingen av den nye elektrotekniske industri. Innføring av EDB-teknologi i stort omfang innen
45 industri, handel, offentlig og privat kontorhold, presse, kringkasting osv. vil trolig stille oss overfor helt nye problemstillinger i 80- og 90-årene. Det snakkes om en ny industriell revolusjon. Vi har allerede sett en del forvarsler når det gjelder rasjonalisering og automatisering, men mye tyder på at det bare har vært en forholdsvis ubetydelig begynnelse.

50 La meg bare nevne noen eksempler på hva automatiseringen kan medføre. Det vest-tyske storkonsernet «Siemens», som har overtatt Tandbergs datadivisjon, har utarbeidet en rapport som de kaller «Prosjekt kontor 1990». Siemens' konklusjon er at innen 1990 kan 20-30 % av kontorarbeidet automatiseres. Av
55 de to millioner stort sett kvinner som er maskinskrivere i Vest-Tyskland, kan 40 % bli overflødige som følge av de automatiske skrivemaskinene som Siemens nå konstruerer. Kommentaren fra en av Siemens' visepresidenter er kort og klar: «Forandringene blir dramatiske, og den nødvendige tilpasningen kommer til å skape store vanskeligheter.»

60 Den vest-tyske forskningsministeren uttalte nylig at 40-50 % av den yrkesaktive befolkningen vil bli berørt av den elektroniske revolusjonen. - En annen vest-tysk undersøkelse konkluderer med at den nye teknologien kan medføre 4 millioner nye arbeidsløse i Vest-Tyskland i 1990, med mindre - som det
65 understrekes - den økonomiske aktiviteten følger en annen utviklingskurs enn nå.

Engelske undersøkelser har samme konklusjon: En forutsetter også der 4-5

70 millioner nye arbeidsløse i 1990, hvis ikke arbeidet blir omfordelt på flere eller den generelle arbeidstiden kuttes radikalt ned. Tilsvarende tall foreligger foreløpig ikke for Norge.

Disse undersøkelsene stiller oss overfor et sentralt spørsmål: Vil den nye teknologiske revolusjon føre til et samfunn med kronisk massearbeidsløshet eller til et samfunn med mindre arbeid og mer fritid for alle? Går vi mot et samfunn med en ny skarp konfliktlinje mellom de som er hyperproduktive og de som av den ene eller den annen grunn ikke er i arbeid?

80 De internasjonale undersøkelsene jeg viste til er alle enige på ett punkt: Det vil i løpet av de neste 10 årene være mulig å redusere den generelle arbeidstiden til f.eks. 30 timer i uken. Det vil i så tilfelle si at fritiden for første gang i menneskets historie vil være lengre enn arbeidstiden. Fritiden vil ikke lenger være underordnet arbeidet, hovedsakelig som rekreasjon, hvile og avbrekk. I økende grad vil samfunnsstriden bli en kamp om fritiden.

Vil det bli en blomstringstid for passiviserende og fordummende amerikansk underholdningsindustri, eller en tid med sosial selvorganisering, meningsfylt skapende aktivitet - en opplevelse av arbeid som noe annet enn det å ha en jobb?

90

Men hva er så vårt standpunkt til den nye teknologien? Er det så at selv om sosialister ikke tidligere har vært maskinknusere, så må vi nå være EDB-knusere? Jeg kan ikke tenke meg det. I og for seg er teknologien verken et onde eller et gode - det avgjørende er hvilken sosial og politisk sammenheng den inngår i. La oss ta f.eks. automatisert telefon. I mange sammenhenger er den et stort gode. Men i andre sammenhenger, i mindre bygdesamfunn, betyr automatisering av telefonen en sosial forringelse. Færre arbeidsplasser, men mer enn det: I et lite lokalsamfunn som f.eks. Vinje i Telemark har den gamle telefonsentralen vært noe langt mer enn et sentralbord - det har vært en allmenn opplysningssentral for bygdesamfunnet: Hvor er distriktslegen? Eller dyrlegen? Eller partiformannen for den saks skyld?

100

Det er slutt med den gamle troen på at det tekniske fremskrittet i seg selv er et gode. Det tekniske fremskrittet kan like gjerne føre til sosial utarming og forringelse. Slik situasjonen er i dag, vil derfor den nye data-teknologien i svært mange tilfeller bety færre arbeidsplasser, dårligere arbeidsmiljø og mer

105

110 sentralisering. Likevel må vi nøye undersøke - og langt mer inngående enn hittil
- hvilke muligheter den nye teknologien åpner for en desentralisert, sosialistisk
utvikling. Jeg nevner bare i forbifarten at opplysningen for Oslo-telefonen nå
ligger på Kongsberg. - Det vil være en hovedoppgave i Norge å utvikle
teknologien slik at den er tilpasset den varierte norske næringsstrukturen. Det vil
si: Ikke satse på import av avansert teknologi fra Vest-Tyskland og USA for å
115 omstrukturere produksjonslivet, men i størst mulig grad utvikle en alternativ
teknologi som kan befeste og bygge ut et desentralisert arbeidsliv, med stor vekt
på sjølberging.

I automatiseringens tidsalder slutter økonomisk vekst å skape arbeid for flere.
120 Økt vekst betyr rett og slett færre sysselsatte. I stadig flere industribransjer vil en
produsere mer ved å redusere antall ansatte. Allerede i dag er ca. halvparten av
alle investeringer i vestlige industriland bestemt av målsettingen om å redusere
antall ansatte. - Siden det er slik, kan en ikke i 70-årenes krise følge den resepten
som DNA fulgte med stor dyktighet i 30-årene: Arbeidsløsheten ble avskaffet
125 ved reinvestering. Seinere - i hele etterkrigstiden - har hovedmålsettingen for den
sosialdemokratiske politikken vært: full sysselsetting gjennom økt økonomisk
vekst. Denne epoken er nå slutt. Derfor står sosialøkonomene og dermed DNA
rådløs overfor den nye situasjonen. Deres gamle økonomiske og politiske modell
passer ikke lenger - de har mistet grepet på samfunnsutviklingen.

130 Den nåværende krisen er i første omgang den kapitalistiske verdens krise. Men
dette forhold må ikke hindre oss i å se at den er noe mer enn det: Det dreier seg
mer og mer om en krise for det industrielle vekstsamfunnet overhodet - det er i
ferd med å uttømme sine muligheter. Modellen er kapitalistisk, og det er
135 vekstkapitalismen som er i krise. Men siden sosialdemokratene og stalinistene
har tatt kapitalismen som mønster, er det like mye en krise for vekstsosialismen.
I dag er det viktig å se også fellestrekkene mellom det kapitalistiske og det
sosialistiske vekstsamfunnet, nemlig et storsamfunn med industriell stordrift,
utstrakt urbanisering og byråkratisk sentralisering.

140 La meg belyse vekstsamfunnets grenser ved spørsmålet om velferdsstaten. Det er
helt uomtvistelig at det i løpet av noen få tiår har skjedd en enorm forbedring av
folks velferd i Norge. Den sosialdemokratiske linjen har vært en omfattende
statlige velferdspolitik, muliggjort gjennom jevn økonomisk vekst, og dermed
145 urbanisering og sentralisering. Nå ser vi imidlertid at medaljen har en bakside.
Mer vekstsamfunn skaper rett og slett mer sykdom, dårligere helse og ringere

livskvalitet.

150 For å illustrere mitt poeng vil jeg her kort vise til to medisinske undersøkelser som burde legges til grunn for enhver samfunnsdebatt om framtidens Norge.

Den ene er en undersøkelse av ungdoms mentale helse, publisert i 1976. Den viser at nesten 20 % av Oslos 16-åringer trenger psykiatrisk behandling. Der er
155 med andre ord like stor sannsynlighet for at en ungdom i Oslo kan havne på psykiatrisk sykehus som på universitetet. Men det blir ikke slått alarm, slik det ville vært gjort om det hadde vært mer håndgripelige ting, fordi mental nød ikke alltid er umiddelbart synlig og er vanskelig å innpasse i økonomenes matematiske modeller. Undersøkelsen illustrerer et ytterligere poeng som det er
160 grunn til å nevne i denne forbindelse: Den mentale nød er omtrent likt fordelt mellom vestkant og østkant. Det avgjørende skillet er ikke bestemt av klasse eller levestandard, men av by og land, slik en kontrollundersøkelse av ungdommer i en landkommune viste. - Den andre undersøkelsen gjelder utbredelsen av kreft. Her ser en det samme fenomen: Utbredelsen av kreft er omtrent dobbelt så stor
165 i Oslo som i nabofylkene.

Den mest dramatiske kritikken av vekstsamfunnet er hittil kommet fra økologien. Den har gjort oss oppmerksom på at industrilandene i løpet av 150-200 år har foretatt en stadig sterkere utplyndring av lager-ressurser som det har
170 tatt titalls millioner av år å bli til, og at denne utviklingen kan sette selve naturgrunnlaget for menneskets eksistens i fare.

Stundom har en avvist dette økologiske perspektivet som moraliserende dommedagsprofeti, og slått seg til ro med at vitenskapen nok vil oppdage nye
175 veger. Som sosialdemokratiets store økonom, lord Keynes, i sin tid sa: «På lang sikt vil vi alle være døde.» Han mente vi måtte være realistiske og nøye oss med å tenke 10-20 år fram i tiden. Men i dag vet vi at det er vekstprofetene som er drømmere, og at det er økologene som er realister. Alternativet til det vekstpolitiske selvbedrag er den økopolitiske sosialisme.

180 Det dreier seg ikke om å vende tilbake til naturen, men om å innse at det finnes grenser for vekst. Naturen utgjør ikke et utømmelig reservoar av ressurser som kan tappes hemningsløst. Mens nøkkelordet for det industrielle vekstsamfunnet har vært ekspansjon, så er nøkkelordet for det samfunnet vi vil skape grense.
185 Akkurat som naturen har sin grense, så finnes det også sosiale grenser for vekst.

Vår kultur har lenge ukritisk dyrket de store sosiale enheter. Idag ser vi at konsentrasjonen i store enheter skaper et helt sett av nye problemer.

190 Vekstsamfunnet har historisk sett betydd enorme fremskritt, men nå ser vi stadig klarere tegn på at det har uttømt sine muligheter. Det er derfor viktig at vi holder klart for oss at når vekstkapitalismen er i krise, så er det ikke bare fordi den er kapitalistisk, men også fordi den er vekst.

195 Det sosialistiske svaret på vekstsamfunnets sentralisering er desentralisering. Det sentraliserte, byråkratiske samfunn som har utviklet seg i Norge i etterkrigstiden, er et resultat av sterke økonomiske krefter, men også av klare politiske beslutninger. Resultatet ser vi i dag: Mens lokalsamfunnet i distriktene har vanskelig for å overleve, blir gamle, etablerte lokalsamfunn i byene sanert
200 bort. - Med et lokalsamfunn mener jeg et sosialt fellesskap mellom en gruppe mennesker gjerne med utgangspunkt i felles arbeids- og boområde, i bygd eller by. Det er et nærmiljø som gir den enkelte forankring og mening. Det viser seg som den gjensidige hjelp i en leiegård, samarbeidet i et boligkvarter, fellesskapet mellom arbeidskamerater.

205 Det er dette - «det uformelle nettverket», som samfunnsforskerne sier - som er det egentlige grunnlaget for samfunnslivet. Også i norsk arbeiderbevegelse var tidligere den store striden kampen for et nytt samfunn bygd på samhold og solidaritet, og ikke konkurranse og oppsplitting. Men nå er den forsvunnet i
210 kampen for det økte forbruk.

På mange måter er det kvinnebevegelsen som igjen har minnet oss om at et fritt, sosialistisk samfunn er noe langt mer enn en sosialistisk planøkonomi. Med «søsterskap» som nøkkelord har kvinnebevegelsen tatt opp igjen den gamle
215 revolusjonære idé om brorskap og fremhevet at et sosialistisk samfunn må være tuftet på andre verdier enn borgerlig individualisme og kapitalistisk splid. Sosialisme vil ikke si et knippe av politiske styringsteknikker, men en ny måte å leve på, et nytt forhold mennesker imellom - en ny samværsform.

220 Et sosialistisk Norge kan ikke skapes ovenfra på politisk kommando. Vi vet av erfaring at det hender at makteliten skifter navn, uten at det blir sosialisme av den grunn. Vi sier nei takk til en sosialisme som er gjennomført for folket, men ikke av folket. Det er bare en veg å gå, og det er å drive sosialismen fram nedenfra med utgangspunkt i folks dagligliv. Målet er sosialistisk arbeider- og

folkemakt, men det er allerede en begynnelse når folk får økt kontroll over sin daglige arbeids- og livssituasjon. Som et utgangspunkt kjemper vi derfor ikke bare for garantert minstelønn, men for folkelig minstemakt.

- 230 Den krisen den vestlige verden befinner seg i begynte ikke med de siste års økonomiske tilbakegang. Den startet tidlig på 60-tallet med motstanden mot «pax americana», «den amerikanske freden». Opposisjonen i Vietnam og i de vestlige industrisamfunn markerte den begynnende krise for det amerikanske herredømmet over verden. Ungdomsopprøret på slutten av 60-tallet var først og
235 fremst et kulturelt oppbrudd - det tydeliggjorde krisen til «the american way of life».

- Seinere fulgte politiske kriser i flere land - ikke minst Nixons Watergate. Først fra midten av 70-årene ble krisen også økonomisk: den amerikanske dollarens
240 fall og industriell strukturkrise og massearbeidsløshet i vest. Vi står slik overfor en dyptgående samfunnskrise som ikke bare er av økonomisk, men også av politisk og kulturell art. Det dreier seg i virkeligheten om en langvarig utviklingskrise for de vestlige industriland.

- 245 Maktelitens ideologer er klar over at den nåværende krisen vil innebære en overgang til et samfunn som på en rekke punkter vil skille seg fra det tradisjonelle kapitalistiske industrisamfunnet. På det hold arbeider en på fullt med å legge opp den nye kursen. Jeg vil særlig henlede oppmerksomheten på en gruppe som i lengre tid har arbeidet i det stille, og som har vært altfor lite
250 påaktet i offentligheten.

- Gruppen opptrer under navnet «Den trilaterale kommisjon» og ble opprettet i 1973 av «private samfunnsborgere» i USA, Vest-Europa og Japan. Det er en meget celeber forsamling - et håndplukket knippe av representanter for big
255 business, politikk og samfunnsforskning. Initiativet kom fra David Rockefeller, kjent som meget samfunnsinteressert og velvillig donatør, med adresse Chaire Manhattan Bank, New York (og hovedfilial Karl Marx plass 1, Moskva). Leder for gruppen er Zbigniew Brzezinski, sosiologiprofessor, nå Carters sikkerhetspolitiske rådgiver i Washington. Ellers finner en i gruppen bl.a. Fiat-
260 direktøren Giovanni Agnelli, hvis sønn var på besøk hos kronprinsen og Bjartmar Gjerde i slutten av februar, den franske statsministeren Raymond Barre, direktøren for det japanske Toyota-konsernet og den vest-tyske LO-formannen. Og fra Norge representantene for den store koalisjonen: skipsreder

265 Otto Grieg-Tidemand, DNA-politikerne Johan Holst og Torvald Stoltenberg -
og selvsagt, Nobelkomitéens nye formann, John Sanness. Kort sagt, vi står her
overfor den nye internasjonale makteliten.

Denne nye internasjonale ligaen analyserer verden for å forandre den.
270 Situasjonen er, slik denne makteliten ser det, i faretruende grad politisk åpen for
radikal politisk handling og initiativ. Særlig er de bekymret over demokratiets
krise som følge av det siste tiårs manglende «demokratisk moderasjon», som det
heter i en av rapportene til Den trilaterale kommisjon. Deres hodepine er at
demokratiet er kommet inn i en krise på grunn av for mye demokrati! De ser økt
275 politisk deltakelse fra folk flest som en trusel mot systemet selv.

Det forunderlige er jo at en på venstrefløyen stundom ser stikk motsatt på
situasjonen: De økonomiske strukturene bestemmer alt, samfunnsutviklingen
er bestemt av kapitalens ubønnhørlige og lovmessige gang. Egentlig er det
280 ubetydelig lite som kan gjøres politisk sett, bortsett fra å bevisstgjøre folk flest
om at slik er det! Av en eller annen merkelig grunn har dette standpunktet fått
ord på seg for å være «marxistisk». Det beror selvsagt bare på en misforståelse.

Denne reduksjonen av politikk til sosialøkonomi har en annen uheldig side,
285 nemlig en manglende klargjøring av den store variasjonen mellom ulike
kapitalistiske land. Hvordan vil en forklare f.eks. forskjellen mellom Sverige
hvor den offentlige sektor som sådan er heller beskjeden, men hvor det
offentlige øver en betydelig kontroll over økonomien, og Frankrike med en
meget stor offentlig sektor som spiller en liten rolle for det øvrige næringsliv?
290 Eller forskjellen mellom den progressive inntektsbeskatningen i Norge og de
meget forsiktige skattelovene i Italia? For den som vil drive politikk, og ikke bare
peke på strukturer, er nettopp slike variasjoner utgangspunktet for valg av
politisk linje. For disse variasjonene sier noe om nasjonale særtrekk og
styrkeforholdet mellom samfunnsklassene i det enkelte land.

295 Ved inngangen til 80-årene står vi i Norge framfor et vegskille. Det er to veger å
gå: enten mot det statskapitalistiske Norge eller mot det folkelige Norge.

Det statskapitalistiske Norge er den store koalisjonens - DNA og Høyres -
300 program. Det er en politikk som vil omlegge radikalt den norske
industristrukturen: bort med mindre og mellomstore bedrifter til fordel for
store slagkraftige enheter. Det vil si en norsk industri formet etter japansk, vest-

305 tysk og til dels svensk mønster. Målsettingen er sterk internasjonal konkurranseevne oppnådd gjennom omfattende spesialisering, og liten vekt på nasjonal sjølberging og solidaritet med u-land. Hovedmotoren vil selvsagt være et høyt tempo i oljeutvinningen langs hele norskekysten, men også annen avansert industriproduksjon vil være viktig. Omfanget av utenlandske eierinteresser i norsk industri har lenge vært stort. Det er intet som tyder på at
310 det innslaget vil bli mindre i årene som kommer. - Helt i pakt med denne politikken er selvsagt en sterk betoning av frihandelens nødvendighet, eller sagt med andre ord: fullstendig integrering i den vestlige imperialismen.

315 Denne statskapitalistiske industripolitikken vil føre til store omstillinger. Ifølge de prognoser Regjeringen har lagt fram, vil antall sysselsatte i industrien gå ned med nesten 10 % fram til år 2000. Og i primærnæringene vil det skje en halvering av sysselsatte i forhold til i dag. Den som leser bladet «Norges Industri», organet for Norges Industriforbund, vil se at en i statsbyråkratiet tar denne utviklingen med stor ro. Statsbyråkratene påpeker at Norge er et land
320 med tradisjoner når det gjelder store omstillinger, og en sammenlikner med den store omstillingen etter krigen, da en reduserte befolkningen i jord- og skogbruk fra mer enn 20 % av samtlige sysselsatte til 8 % i dag. Det sterke oljepresset som det legges opp til, vil føre til at en rekke tradisjonelle industribransjer får store problemer langs kyststripen nordover. Og skape regionale pressproblemer. Blir
325 det oljeutvinning i nord, vil mye av det tradisjonelle næringslivet som er svært variert bli utradert. En kan oppleve en boom i en periode. Men gleden vil bli kortvarig, slik en har sett det f.eks. i Åndalsnes.

I tiden framover vil statens innflytelse i norsk økonomi bare øke, om
330 utviklingen fortsetter som hittil. Når det gjelder eierinteresser, er tendensen klar: Bare siden 1970 har statens andel av den samlede aksjekapitalen i norsk industri økt fra 18 % til 30 %. Men sammenflettingen av stat og kapital skjer også i økende grad gjennom indirekte reguleringstiltak av ulike slag. Denne utviklingen - som støttes av både DNA og Høyre - fører ikke til sosialisme, men
335 til statskapitalisme. Det vil fortsatt dreie seg om kapitalistisk blandingsøkonomi, men med et langt sterkere statlig innslag i blandingen.

Statskapitalismen vil også føre til vesentlige endringer innen det politiske system. I etterkrigstidens Norge har det vært en stadig sterkere konflikt mellom
340 to forskjellige kanaler for politisk innflytelse: på den ene siden den parlamentariske, valgdemokratiske kanal og på den annen side den såkalte

«korporative» kanal.

345 Gjennom denne korporative kanal søker særlig de økonomiske storforetak og næringslivets interesseorganisasjoner å påvirke den offentlige politikk på en måte som de ellers ikke makter å gjøre gjennom de folkevalgte forsamlinger. Den direkte kontakt med statsforvaltningens organer er opprettet gjennom deltaking i et nett av offentlige og halvoffentlige råd, utvalg og komitéer som i
350 virkeligheten utformer politikken på stadig flere felter av samfunnslivet.

Vårt politiske system er allerede i dag i ferd med å omformes fra et parlamentarisk til et korporativt demokrati der velorganiserte og ressurssterke utenomparlamentariske grupper utformer den offentlige politikken. De
355 folkevalgte forsamlingene får mer og mer en symbolsk oppgave: De parlamentariske debattene begrunner politisk og markedsfører overfor velgerne beslutninger som i virkeligheten allerede er fattet i andre organisasjoner. For dette korporative demokratiet gjelder karakteristikken: «Stemmene teller, men ressursene avgjør.» - At et statskapitalistisk Norge også vil rendyrke dette
360 korporative demokrati, er ganske åpenbart.

Den revolusjonære sosialismen er i dag konservativ. Det er revolusjonært i dagens Norge å gå inn for å bevare det som Willoch og Gjerde vil bryte ned. Som en intim kjenner av den norske tenkemåten, Georg Johannesen fra Bergen,
365 sa for en tid siden: «Vi må være (..) mer konservative enn Høyre; vi står for det som Norge har stått for i 150 år, og som nå er truet av Høyre, DNA o.l.» Den revolusjonen vi vil skape tar sikte på å bevare det som vi setter pris på i dagens samfunn, og som vi vil utvikle videre i et sosialistisk Norge.

370 Den norske sosialismen vil bl.a. være en kommunal sosialisme. Kommunen har alltid øvd tiltrekning på venstrebevegelsen, enten det nå har vært Pariserkommunen i 1871 eller de kinesiske folkekommuner i seinere år. Men vi har ikke alltid trukket linjen fra den store Pariserkommunen til de norske kommuner. Da Norge fikk loven om kommunalt selvstyre i 1837, var den
375 enestående i sitt slag i europeisk sammenheng. Den ga store muligheter for desentralisert, kommunal folkernekt mot sentral statsmakt.

Nå vet vi at det i dag på langt nær er noe kommunalt selvstyre i ordets egentlige forstand. Dels er kommunene helt bundet av statlige lover og reguleringer som
380 pålegger kommunene en rekke oppgaver, og dels er de styrt av sterke

utenomparlamentariske krefter: banker, industribedrifter o.a. Kommunene selv har meget sparsomt med økonomiske ressurser til å drive en lokalt utformet politikk. Men at det ubestridelig er slik i dag i de aller fleste kommuner, er ikke
385 noe argument for at det må og bør være slik. Som vår fremste revolusjonære kommunteoretiker Ottar Brox har hevdet gang på gang - og med stadig sterkere gjennomslag - bør den sosialistiske politikk i langt større grad enn tradisjonelt ta utgangspunkt i den kommunale enhet.

390 Det vil f.eks. si å kanalisere mer av krisemidlene gjennom kommunene, og ikke bare til enkeltbedrifter, på samme måte som skattefordelingsmidlene. Slike midler må brukes til å gi et langsiktig grunnlag for den lokale og kommunale økonomi i form av f.eks. klargjøring av nye industriområder, skogkultur og nydyrking, eller til stimulerings tiltak for å få aktivisert uutnyttet
395 produksjonsutstyr. I valget mellom å støtte individuelle klienter eller det kommunale fellesskap er det det kommunale fellesskap som må styrkes. Derfor er det riktigere å støtte kommunale oppdyrkingsfelt, der enkeltbønder har bruksrett, enn i første rekke å øke bevilgningene til individuell oppdyrking.

400 La meg nevne tre grunner som Brox anfører for den kommunale sosialistiske strategi:

1) Når kommunene får mer penger og dermed mer makt, blir de derved nødt til også å få seg en nærings- og industripolitikk. Det vil skape mer politisk debatt i
405 kommunen om bruken av midlene, men også større innsikt i hvilke ikke-kommunale krefter som hindrer utviklingen av sterkere kommunal og demokratisk samfunnskontroll.

2) Dersom en kanaliserer krisemidler gjennom kommunene, vil det styrke
410 folkestyret ved at kapitaleierne ikke får monopol på å løse sysselsettingsproblemene, m.a.o. skape en folkelig motvekt til industrikapitalismen. En langsiktig virkning ville være at en bygget opp en kommunal organisasjon og ekspertise i tiltakssektoren.

415 3) Denne politikken ville styrke den norske regionalstrukturen, og i et framtidig sosialistisk næringsliv vil kommunene spille en vesentlig rolle.

Vår hovedparole er arbeidermakt mot kapitalmakt. Med arbeidermakt mener vi at arbeiderklassen skal ha mest mulig kontroll over sin arbeidssituasjon.

Arbeiderkontroll er rettet mot styringsretten til kapitalen. Det dreier seg om å øke makten lokalt, men samtidig beholde arbeidernes selvstendighet og handlingsfrihet. Det er ikke det samme som å ta ansvar for bedriften som helhet innen en kapitalistisk økonomi. Arbeiderkontroll er ikke en fast tilstand, men en
425 kampprosess for å forskyve styrkeforholdet mellom ledelse og ansatte. Jeg vil dele kravene om arbeiderkontroll inn i fire grupper:

1) Krav som styrker kampmulighetene, gir bedre vilkår for faglig arbeid og utøvelse av lokal makt: fagforeningsmøter i arbeidstiden, full frihet for
430 tillitsvalgte til å drive faglig arbeid i arbeidstiden, innsynsrett i bedriftens regnskaper, ordrebøker, planer osv., ingen taushetsplikt for tillitsvalgte, rett til å bruke egen eksperthjelp for de ansatte, rett til å bruke et visst antall timer i arbeidstiden til gratis opplæring og skolering (sim. italienske jern- og metallarbeideres rett til 150 slike timer i tariffperioden).

2) Krav som sikrer at klubben kan ta opp ethvert spørsmål på bedriften slik at feltet for styringsrett aldri ligger fast: forhandlingsplikt for bedrifter i alle saker som angår oppsigelser, permitteringer, nedleggelser, investeringer, kapitaltapping, nye lønssystemer, arbeidsmiljø m.v.

3) Krav som gir klubben anledning til å blokkere tiltak fra ledelsen - «negativ makt» - : vetorett i saker som oppsigelser, permitteringer o.l., vetorett mot innføring av ny teknologi, vetorett mot bestemte miljøødeleggende produkter, absolutt rett til øyeblikkelig stans av helsefarlig arbeid (hvor Arbeidsmiljøloven
445 er for svak).

4) Krav som gir klubben full medbestemmelsesrett - «positiv makt» på bestemte, avgrensede felter: Bedriftshelsetjenesten, organiseringen av arbeidet (f.eks. rett til å bestemme om en vil ha arbeidsleder og rett til eventuelt selv å
450 velge vedkommende).

Slike krav om arbeiderkontroll har blitt og vil bli fremmet gjennom forhandlinger og gjennom direkte aksjoner, lovlige eller ulovlig der det er nødvendig. Et vesentlig poeng med å få et krav fastslått som rett, er at det gir
455 styrke og nytt utgangspunkt for økt makt. Arbeiderkontroll opphever ikke i seg selv kapitalismen, men har likevel revolusjonære perspektiver. Det styrker arbeidsfolks makt. Det viser at en annen måte å arbeide på, å organisere arbeidet på, er mulig. Men arbeiderkontrollen klargjør også at det er klare grenser for

460 arbeidermakt under kapitalismen. M.a.o.: Arbeiderkontroll viser både til sosialismens mulighet og nødvendighet.

Det hevdes ofte at i en sosialistisk planøkonomi vil alle produksjonsmidlene være på statens hender, at en sosialisert økonomi er et statseid næringsliv. Dette
465 er imidlertid en vrangforestilling som dessverre både sosialdemokratiet og stalinismen har sørget for å utbre. Det er helt avgjørende for sosialismens framtid i Norge at venstrefløyen bryter radikalt med den tradisjonelle statsdyrking. Tenker vi oss Norge i år 2000, er det min påstand at det vil være mer statseiendom i et statskapitalistisk enn i et folkelig-sosialistisk Norge.

470 Hva vil så staten eie i et sosialistisk Norge? Bank- og forsikringsselskapene vil være nasjonalisert - og ikke bare deprivatisert. Det samme med oljen, selvsagt. Bergverkene og treforedlingsindustrien bør være på statens hender for å sikre en langsiktig produksjonsutvikling i en næring som er sterkt utsatt for skiftende
475 internasjonale konjunkturer. Også aluminiumsindustrien må være statseid. Denne industrien vil vel ha noenlunde det samme omfang som i dag, men med langt større vekt på videreforedling av produktene. Ellers vil det være en stor oppgave å satse på å utvikle avansert teknologi også i Norge, dvs. bygge opp en nasjonal elektronisk industri. Dette betyr nasjonalisering av Standard Telefon-
480 og Kabelfabrikk, Elektrisk Bureau og NEBB. I dag er disse bedriftene deler av store internasjonale konserner og er underlagt deres fjernstyring. Det vil være en naturlig nasjonal oppgave å bygge ut disse bedriftene slik at vi får en teknologisk avansert ferdigvareindustri som kan stå på egne bein. Store deler av disse bedriftenes produksjon går allerede i dag til det offentlige - STK og EB leverer
485 telefoner og kabler, NEBB generatorer og lokomotiver. Ved siden av det politiske poeng i en nasjonalisering av disse selskapene - vi kjenner alle hvilken rolle STKs moderselskap, ITT, spilte i Chile - har det også økonomiske fordeler. Det dreier seg om solide overskuddsforetak, bl.a. oppnådd ved såkalte «monopolpriser», dvs. diktert av selskapet og umulig å kontrollere av det
490 offentlige. Ved en nasjonalisering ville disse bedriftene dessuten kunne satse mer på eksport. Fordi de er underlagt utenlandske monopoler, har de ikke denne muligheten i dag.

I et folkesosialistisk Norge i år 2000 vil bare en ca. 20 % av alle ansatte innen
495 industrien jobbe i statlige industribedrifter. Det ville være noen flere enn i dag, men langt færre enn i det statskapitalistiske Norge som vil bli resultatet om DNA eller Høyre får bestemme.

500 Den dominerende eiendomsformen innen industri som annen næringsvirksomhet vil være folkeeiendom - arbeidernes eget produksjonsfelleskap. Det er samvirketanken overført til produksjonslivet. Folkeeiendommen vil være en ny juridisk og organisatorisk form, og den vil både juridisk og organisatorisk være atskilt fra staten. Det er nettopp en slik
505 eiendomsform som kan sikre at sosialisme blir desentralisert arbeidermakt - og ikke byråkratisk statsmakt. Det kan derfor være god grunn til å avstatliggjøre noen bedrifter. Jeg ser f.eks. ingen grunn til at ikke Norsk Jernverk skulle overføres til slik folkeie.

510 Sammenliknet med et statskapitalistisk Norge vil det også være flere jordbrukere som eier den jorden de selv driver - av den enkle grunn at det rett og slett vil være flere jordbrukere.

Er det så vårt mål at staten på sikt skal forsvinne? Dette har vært en utbredt
515 oppfatning blant marxister. Jeg anser det som en politisk tvilsom oppfatning. Forunderlig nok har denne oppfatningen stått særlig sterkt i øst-europeisk marxisme, med andre ord blant grupper som mer enn noen andre har bidratt til myten om sosialisme som autoritært statsbyråkrati. Vår linje er ikke å knuse statsapparatet, men en radikal demokratisk omforming av det. En rekke statlige
520 institusjoner kan fjernes, mens andre skal opprettholdes og bestyrkes, blant dem rettsstatens organer og de folkevalgte forsamlinger. Sammenliknet med det statskapitalistiske Norge skal Stortingets makt under selve sosialismen radikalt bestyrkes. Det er her de langsiktige retningslinjene for den sosialistiske planøkonomien skal fastsettes.

525 Når vi i dag legger stor vekt på den utenomparlamentariske kampen, så er det fordi de viktige beslutningene i dagens samfunn i så liten grad tas i de folkevalgte forsamlingene. Den avgjørende makten ligger i bedriftenes direksjonsrom og i de utallige samarbeidsutvalg mellom næringslivets
530 organisasjoner og statsforvaltningen. Vår linje er imidlertid å føre mer makt inn i de folkevalgte forsamlinger, samt å skape nye organer for direkte demokrati knyttet til arbeidsplass og boligområde. Vår sosialisme vil derfor være langt mer orientert mot folkevalgte, parlamentariske forsamlinger enn statskapitalismen er.

535 I mitt innlegg har jeg ikke skilt klart mellom det sosialistiske målet og vegen dit,

mellom framtid og nåtid. Etter mitt syn bør vi ikke skille for skarpt på dette punktet. I vårt samfunn vil overgangen til sosialismen bli en langvarig prosess
540 hvor trekk av det nye samfunn utvikles og foregripes innen det gamle - og ikke en brå og rask manøver gjennomført over natten. Den største feilen vi kan gjøre er å undervurdere våre politiske handlingsmuligheter her og nå. Det er mulig innen dette systemet å gjennomføre en rekke reformer som svekker kapitalistklassen og styrker de folkelige maktposisjoner.

545 Det er en misforståelse å mene at forskjellen mellom den sosialdemokratiske reformismen og den revolusjonære sosialismen består i at den ene tror på reformer og den andre ikke gjør det. Det avgjørende skillet ligger i hva slags reformer. Mens sosialdemokratene går inn for reformer som ikke truer
550 kapitalistklassens og maktelitens posisjoner, er vår politiske linje å kjempe for reformer som bryter med kapitalismen. En slik revolusjonær reformpolitikk kan selvsagt ikke gå kontorvegen - den vil ikke bli gjennomført av byråsjefer og statssekretærer. Den vil føre til strid og vil kreve folkelig handlekraft og kampvilje.

555 Den avgjørende styrkeprøven vil vel skje om et sosialistisk stortingsflertall vil gjennomføre en omfattende sosialisering av næringslivet. Om makteliten i det tilfellet vil bøye seg for folkeviljen og følge spillets regler, vet vi ikke. Det sies jo at vi har sterke demokratiske tradisjoner. Men det samme sa en også om Chile da
560 Allende kom til makten. I virkeligheten har aldri det norske demokratiet blitt satt på en slik prøve. Dessuten er det ingenlunde sikkert at generalene på Kolsås bryr seg så mye om hva folket mener. Uansett, en fredelig overgang til sosialismen vil ikke si en overgang uten kamp.

565 Vi står nå ved slutten av den epoke i europeisk arbeiderbevegelse som begynte rundt første verdenskrig. De to tradisjonelle hovedretningene - leninistisk kommunisme og sosialdemokratisk reformisme - har utløst sine muligheter. I internasjonal arbeiderbevegelse pågår det en omvurdering av gamle tenkesett - en ideologisk loftsrydding. En har sett dette innen noen sosialistpartier, men
570 med særlig tyngde blant de store eurokommunistiske partiene i Sør-Europa. Det dreier seg om hva lederen for det italienske kommunistpartiet Enrico Berlinguer og andre før ham har kalt - en tredje veg mellom stalinisme og sosialdemokrati, eller sagt med andre ord: en politikk for sosialisme. Også SV representerer en slik tredje veg.

Det sterkeste uttrykk hittil for denne europeiske sosialisme var Praha-våren og dens demokratiske sosialisme. Dette storslåtte sosialistiske eksperiment blir brutalt slått ned, og umiddelbart led sosialismen et smertelig nederlag. Men det er en overflatisk betraktningssmåte som anser Praha-våren som slutt. Jeg tror det er mye som tyder på at den historiske parallell til Praha-våren 1968 er Pariserkommunen i 1871. Også Pariserkommunen ble slått blodig ned etter kort tid. Likevel ble den et historisk vendepunkt for arbeiderbevegelsen. Den ble en mektig inspirasjonskilde som årtier seinere ga kraft til nye bevegelser og til store sosialistiske omveltninger. Praha-våren kan komme til å vise seg som et tilsvarende vendepunkt for europeisk sosialisme både i vest og øst. Og det er i denne tradisjonen fra Pariserkommunen og Praha-våren at vår kommunale og revolusjonære sosialisme hører hjemme.

Kilde

Hansson, Steinar, Slagstad, Rune (red.): Sosialisme på norsk. Oslo 1972, s. 13-27.

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/sosialisme-pa-norsk-i>